

Magyar Jövő.*

„Honnan jössz te oly leverten, bús pajtás?
Mért sír egyik szemed jobban, mint a más?“

Ez a búsongó hazafias kérdés a nemzeti tragédiának abból a felvonásából való, amelyet Világos néven ismerünk. Nem az első és nem az utolsó azok közül a nehéz próbák közül, amikkel szegény magyar világunknak a századok folyamán meg kellett küzdenie. — Most is majdnem ugyanolyan helyzetben vagyunk. Azzal a különbséggel, hogy a veszített háborúval együtt járó nyomorúságtól eltekintve, országunknak politikai önállósága — a reá szabott szűk keretek között — annyira, amennyire biztosítva látszik.

Világos után „jaj“ volt a legyőzötteknek. Legjobbjaink vagy külföldre menekültek, vagy idehaza bujkáltak s csak egyes kiválasztottak kerültek el a börtönt, a bitófát; mert a hatalom a maga tobzódásában nem ismert határt... A nagy halott ki volt terítve. A honfibanat ott virrasztott a koporsó mellett. Ott virrasztott, ott kesergett, mint aki az édesanyját veszítette el; de hiszen édesanyánk volt nekünk a mi szépséges, dicső magyar hazánk. Fel-felhangzott a nagy éjszakában a virrasztóknak éneke, telve keserű lemondással, kicsinyhitűséggel; csak egyes bátor lelkek reménykedtek a nehéz álom, a dermedtség és zsibbadás évei után elkövetkezendő jobb jövőben. Ezek is inkább csak titokban ápolták a szent hitet s ha ajkuk imát rebegett, vagy Istent dicsőítő zsoltárba kapott, ők is álomképekbe öltöztették kifejezésre törő gondolataikat és érzéseiket. Így lett azokból a nemzet számára, a dal és zene motivumaiban, vigasztaló evangélium.

* Veszprémben, a Városi Színházban: M. N. Szövetség estélyén.

Abból a nemzedékből egyesek még itt járnak-kelnek közöttünk. Ahogy mondani szokták: nagy idők tanúi. Számuk egyre kevesebb; de az ő példájuk, amellyel az újból reájuk szakadt kedvetlenséget hordozzák, és türik a méltatlan bántalmakat, majdnem megszegyenítő reánk, újabb nemzedékre, akik ebben a történelmi időben még mindig nem tudunk a helyzet magaslatára emelkedni. Pedig Trianon — ha sokat el is vett tőlünk — meghagyta legalább is ethnográfiai alapon kicirkalmazott országunkat, amelynek a neve már a vasúti kocsikon is: *Hungaria*. Mostani határaink között szabadon írhatunk, beszélhetünk, törvényeket hozhatunk és a népek tanácsában is egyenlő jogon részt vehetünk, csak teljesítsük mindazokat a kötelezettségeket, amiket vállainkra rótt egy reánk diktált, hogy úgy mondjam: egyoldalulag megkötött békeszerződés.

Trianon sokat elvett, ami nemzetgazdasági szempontból életkérdés a mi számunkra. A területi veszteség is bántó, mert országunk régi s mindnyájunk szívébe beidegzett gyönyörű térképét a mostani csonk még szükségből sem pótolhatja. Úgy vagyunk vele, mint a gyermek, akinek gyönyörű játékszere volt; de a saját hibájából összetört s most hiába igyekszik a sok törmelékből ismét egy kerek egészet alkotni. Csak álmában sikerül néha-napján; de az ébredés annál siralmasabb. Hát még ha elgondoljuk, hogy az elszakított részeken apánk-anyánk sírja mellett ott küzd, ott vonaglik millió meg millió magyar testvérünk eget ostromló martiriuma: lehetetlen, hogy a velő meg ne rendüljön a mi agyunkban s megtaposott önérzetünk ne kiáltson elégtételért az igazságos Istenhez, aki a népek sorsát — hitünk szerint — atyai bölcsességgel igazgatja.

A Magyar Nemzeti Szövetséget is éppen az hozta létre, hogy a felsorolt veszteségeket nyilvántartsa; hogy a magyar nemzeti öntudatot aléltságából fölrázni igyekezzék s keresse az utat és a módot arra, hogy a magyar nemzeti kultúra eleven kapcsaival magához csatolja az elszakadt és szét-szórt láncszemeket. Testvéries ölelkezésre hívunk ma is minden igaz magyart ebben a hazában, aki a Kárpátok gerincén a kettős keresztet tündökölni látja, s honfoglaló őseinktől nyert s ezer év viharaiban megőrzött szép örök-

ségünket családi birtokának vallja s érte — ha belőle egy talpalatnyi föld se volna az övé a telekkönyvben — kész a hívó szóra síkra szállani.

Így érez, így gondolkozik az eszményi hazaszeretet, amely ott lobogott száz évvel ezelőtt a Reform-korszak vezérférfiainak lelkében. Ez a *Széchenyi* hazafisága, aki csak addig kíván élni, amíg hazájának használhat s a régi rendszer romjain fölépítheti — nyomról-nyomra haladva — a nyugati civilizáció vezérfénye mellett azt a Magyarországot, amely még csak ezután — „lesz“, az ő jóslata szerint. — Ez a *Kossuth* hazafisága, aki hevesebb temperamentuma révén magával ragadja a nemzetet a szabadságharc fönséges küzdelmeibe s annak letörése után a külföldön szerez elismerést a magyar nemzetnek s elveihez mindvégig híven, egy apostol elszántságával ragaszkodik. — Ez a *Deák Ferenc* hazafisága, aki a jogfolytonosság rendületlen talaján állva, bölcs mérsékletével megalkotja a kiegyezést s a király és a nemzet kibékülése útján megnyit az ország gazdasági, szellemi és erkölcsi fejlődésében egy olyan nevezetes korszakot, amelyben hatalmas lendülettel haladunk előre s amelynek csak a szerencsétlen világháború vet véget, — üszköt, homályt, salakot, vért, gyászt és keserűséget hagyva maga után.

De most veszem észre, hogy akaratlanul is milyen fekete lett gondolataim menete. Pedig hát én nem azért vagyok itt, hogy ennek a síralmas jelennek legyek a krónikása, sem nem azért, hogy a múltból reánk meredő félistenek szellemét idézzem, hanem azért, hogy legalább nagy vonásokban megrajzoljam a „*Magyar Jövő*“ képét, úgy, ahogy én azt elgondolám.

Általánosságban szólva, a mai tizenhárom vármegyének nem nagy jövőt jósolok; mert hiányoznak benne az egészséges élet föltételei: a szabad vérkeringés, a szabad mozgás és a ritmikus lélekzétvétel. Enélkül pedig a szervezetben mindenféle kóros anyagok rakódnak le, amelyek előbb-utóbb zavart okoznak, idegességet és lázas állapotot termelnek s itt is, ott is bomlasztó kelevényeknek a melegágyává teszik a testet s egyúttal a lelket is megmérgezik. Röviden: ez a diagnózis; de a baj talán mégse halálos.

Lennie kell valamelyes gyógymódnak, amely kuruzslástól és nagyképüsködéstől menten — megnyítja számunkra a javulás útját. S ha pontosan megtartjuk az előírt diétát és bevesszük a keserű orvosságot, talán még a mai meg-alázott sorsban is van némi reménység a mi számunkra. Még nem vagyunk végképpen halálra ítélve. Még szebb napok is virradnak a magyarrá, amikor a mostani kegyetlen és sivár helyzet a maga állandó lidércnyomásával úgy fog föltünni, mint egy rossz álom. Minél hamarább ocsúdunk föl ebből a lethargikus álomból, annál jobb. Ide azonban vasakarat, bölcs megfontolás és ifjonti lelkesedés szükséges, hogy a kezdet nehézségeitől ne riadjunk vissza s kezünkből soha le ne tegyük, el ne dobjuk az önvédelem fegyvereit.

Gyógyulásunkat azonban ne várjuk kívülről, valami különleges és megfoghatatlan csoda útján; még ha a Mohamed zászlaját hoznák is ide, hogy betakargassák vele kicserépezett tagjainkat: semmit az nem használ nekünk. Sem a ráolvasás, sem a házi szerként följánlott szénamurva fürdő. A folyamatnak belülről kell megindulnia. Lassan, majdnem észrevétlen veszik föl a csatát egymás ellen az emberi szervezetben a piros és a fehér vérsejtek. Ezt kell elősegítenünk kellő táplálkozás, testgyakorlás, önmérséklet és nyugodt kedélyállapot anyai parancs-szavával. Egy tekintet, egy szó, egy mozdulat — oh, sok mindent helyrehoz, sok mindent megmagyaráz.

Máris sokat haladtunk ebben a részben a nagy összeomlás óta. Átszenvedtünk egy félszeg forradalmat, az embertelen és istentelen kommün borzalmait s utána mindjárt egy olyan reakciót, amelynek eredményeit még nem tudjuk elfogulatlanul megítélni, miután még igen közel állunk hozzája. Jóformán benne vagyunk. Csak azt látjuk, hogy a lassan gyógyuló nemzet-test még mindig réveteg szemmel tekint a jövőbe s nem igen lát ott egyebet, mint kárt és szenvedést. Anyagi kárt, erkölcsi züllést, szellemi kiskorúságot és kenyéririgységet, testvérharcot és felekezeti gyűlölséget s ami mindezeknek a nyomában szokott járni: egy általános romhalmazt, egy chaost, amelyben csak isteni szó teremthet újra igazi életet, rendet és boldogságot.

Én hallottam ezt az isteni szót. S azért jöttem ide, hogy

azt hirdessem tinektek, magyar Testvéreim! Talán még használhat! — Talán még nem késő: — „Értsétek meg egymást!“... Hiszen nem vagyunk mi valahol a Babel tornya körül, ahol az Úristen a bibliai legenda szerint megzavarta az építők nyelvét. Nekünk nincs is az a világraszóló ter-
vünk, hogy egy olyan tornyot építsünk, amely az égig ér-
jen. Nekünk csak az a célunk, hogy mindenkinek meg le-
gyen a maga szerény, de meleg otthona, amelyben apa-
anya-testvérek igaz szeretettel simulnak egymáshoz s a
kölcsönös bizalomnak és a hűségnek ősi pilléreire nyugszik
a jámbor megelégedés. Az ilyen alkotásban pedig a min-
denható Istennek is biztonnal kedve telik; azt nemhogy
megakadályozná, sőt minden lehető módon elősegíti és az
idők folyamán megszilárdítja, mint az évezredes bástyákat,
amelyeknek kő-, vér- és kavicszemei egybeforrva ellent-
állanak a zúgó viharok minden ostromának... „Értsétek
meg egymást!“ — hiszen egy Atyának gyermekei vagytok.
És a Teremtő nem aszerint fog osztályozni titeket, hogy
kinek mi a neve, színe, faja és vallása. Ő csak a szívetekbe
tekint; oda, ahonnan „származnak az életnek cselekedetei.“
Egyformán a keblére öleli a vár és a kunyhó lakóját, amint
egyik is, másik is megőrzi kebelében az emberi méltóságot
s a becsület útjáról soha — még gondolatban is — le nem
tér. Az osztályérdek sohasem győzhet anélkül, hogy ön-
magának és a nemzetnek helyrepótolhatatlan veszteséget ne
okozna, amint azt legutóbb a saját bőrünkön is sajnosan
tapasztaltuk. Az ország összes lakóinak, a haza minden fiá-
nak és leányának egybe kell fogniok, hogy a köz javára
célzó minden nemes törekvést támogatva — amint Széchenyi
is óhajtja — „egy testű, egy lelkű erős nemzet legyen a
magyar.“ — „Értsétek meg egymást!“ amíg nem késő, ne-
hogy a mi nemzeti megváltónk is kénytelen legyen a város
fölött emelkedő hegyen előre megsiratni szerencsétlen hazá-
ja sorsát; mert a pusztuló Jeruzsálemnek omladozó kövei —
nekünk még csak symbolum, de unokáink számára már si-
ralmas valóság lehet, ami ellen már nincs föllebbezés. De
ugyan hová is appelálnánk, amidőn kicsinyes torzsalkodá-
sainkkal, emésztő gyűlölködésünkkel, avagy dermedt közö-
nyünkkel magunk hivatuk ki magunk ellen a végzetet s a

jelennek és a múltnak száналmas tévedéseivel megnyomortottuk az utánunk következő nemzedéket is... Óvja Isten nagy veszélytől mi magyar hazánkat! — Szeretem hinni, hogy meg is óvja, hogyha ugyanis a család és a testvériség ősi jogait és kötelességeit, mint követendő eszményt, át-visszük a haza és a nemzet életébe s ott is ápolni igyekezünk azokat, „derék közremunkálónak állva be a többi nemzetek közé, az emberiség legfensőbb céljának elérésére“... Ilyen s ehhez hasonló ideál becsületes szolgálatában betelik a legnagyobb magyar jóslata, hogy „egykor nagy és dicső leend a magyar.“

A másik isteni szó, amit hallék, ez vala: „*Dolgozzatok...*“ Ezt kívánja maga a létfenntartás ösztöne, amelyet az Úristen beoltott minden Ő teremtményeinek a lelkébe. Ezt követi az ember, amikor arcának veritékével eszi mindennapi kenyerét, amiért nem szűnik meg soha imádkozni és dolgozni. Ennek ad ethikai tartalmat a pogányok apostola, amikor ezt mondja: „Aki nem dolgozik, ne is egyék.“ Ennek a világtörténelmi misszióját vázolja Jézus, amikor égi Atyjáról szólva, így beszél: „Az én Atyám mindez ideig munkálkodik, én is munkálkodom.“ S mi magunk is bizonyly a saját élethivatásunk kisebb-nagyobb feladatainak teljesítése közben állandóan tapasztaljuk azt a nagy igazságot, hogy „munkásság az élet sója, rothadástól mely megóvja...“ A nemzet életében pedig ennek az életelvnek oly nagy fontossága van, hogy mi azt soha eléggé nem hangsúlyozhatjuk. Széchenyi is erre buzdít: „Dolgozni és munkálni kell naponta szünetlen.“

Az isteni szóra figyelve, ezt követi a szántóvető, amikor az ős ugart fölszántja, tiszta magot vet belé s jó reménységgel várja az aratás Urának kezéből a maga jutalmát: a mindennapi kenyeret. A műhelyek, a gyárak sürgőforgó népe ezért izzad, ezért verejtékeznek; mert munka nélkül, tétlen vesztegelni — bűn... Tétlenségre kárhoztatva, elzsibbadnak legjobb erőink, azok a testi és lelki képességek, amelyek isteni adomány gyanánt arra valók, hogy általok ezt a mulandó világot s benne a magunk és szereteteink életét minél szebbé és gazdagabbá tegyük s gyűjtsünk és termeljünk nemcsak a magunk kényelmére, hanem a

jövő számára is. Minden ilyen munka emeli egyúttal a közjólétét s a népek szabad versenyében odaállít bennünket is a sorompóba, hogy küzdjünk az elsőségért. Ilyen kitartó munka és kutatás hozta és hozza létre — időről-időre — azokat a világraszóló fölfedezéseket, amelyek egy-egy nagy tudós nevét soha el nem múló glóriával veszik körül.

„*Dolgozzatok!*“ — De nemcsak a mindennapi kenyérért, hanem ama mennyei kenyérért is, amely a léleknek igazi tápláléka s amelyből aki eszik, soha meg nem éhezik. Hír, dicsőség, egy nemzet hálája, az utókor kegyelete koszorúzza meg az igaz munkásnak emlékezetét, aki azonosítja magát a nemzet múltjával, annak dicsőséges vagy gyászos napjait a költészet csodalámpájánál úgy állítja elénk, mint ha magunk is részesei és tanúi lennénk a százados küzdelmeknek. Osztályostársak örömben és bánatban egyaránt. Együtt emelkedünk és együtt bukunk el a nemzettel; de még a bukásban is van valami fölemelő, mert ha jogainktól és szabadságunktól meg is foszthat a zsarnoki önkény, de lelki függetlenségünk királyi méltóságán megtörik minden földi hatalom. — Csak dolgozzunk szorgalmasan: dolgozzunk önérzettel. Úgy, amint Széchenyi tudott és akart... „Lenyesik szárnyaimat, lábaimon járok, levágják lábaimat, kezeimen fogok járni s ha ezeket is kiszakítják, hason fogok mászni: csak használhassak.“ Biztos vagyok benne, hogy az ilyen elszánt akarat kitűzött célját előbb-utóbb el fogja érni s minden tette, melyet „népünk díszéért áldozott“ meg fogja egyszer teremni gyümölcsét — írja Wesse-lényi Miklósnak.

Az ilyen munkás igyekezet, az ilyen igazi nemzetvédelmi munka képezi a gerincét a nép javát célzó reformoknak, amelyek „*mindenekfölött erkölcsi és társadalmi tisztaságot*“ föltételeznek. Ezeken keresztül jut el hozzánk a harmadik isteni szózat: „*Szeressétek Anyátokat, a szent magyar Hazát!*“ Szeressétek a Hazát! De ne csak szóval mondjátok, mint ahogy a legtöbben szokták; hanem ebben az érzésben olvadjon föl egész lényetek. Mint a tűznek lángja, égessen ki a hazaszeretet szívetekből — szíveinkből minden önzést, minden hiúságot és irígységet, minden szeretetlenséget, amellyel honfitársaink lelkét megkeseríthetnék s a

magyar nemzet jó hírét-nevét bemocskolnók. Amikor a Himnusz fönséges akkordjai fölcsendülnek, még a szabad ég alatt is, úgy érezzük, mintha templomban az oltár előtt állanánk, vegyük le a kalapunkat, hajtsuk meg a fejünket s úgy várjuk és kérjük magunkra és miéinkre, az egész nemzeti nagy családfára az Isten áldását. S amikor annak utolsó visszhangja is elenyészett, még akkor is zúgjon a lelkünk mélyén, mint egy megáradott hegyi patak, az ezeréves nemzeti múltnak mámorító melódiája, egybekötve mi bennünk eltéphetetlen szálakkal a „múltat s jövődöt...”

Szeressétek és ápoljátok a hazai nyelvet. A magyar szót, amely ma már a maga hajlékonyságával és kecsességével éppen úgy ki tudja fejezni összes érzéseinket és gondolatainkat s még az elvont igazságok bölcselmi rendszerét is, mint bármely más nyelv a nyugati nyelvcsaládok között. De amíg ide értünk, hosszú útat tettünk meg, sok stációt tartottunk s az őrhelyen mindig is ott virrasztott a nemzet Geniusza, hogy legféltőbb kincsünk el ne kallódjék. Ezen imádjuk az Istent; ezen fogadunk hűséget egy egész életen át; ezen fejezzük ki ragaszkodásunkat az igaz-barát iránt, ezen bocsátunk meg ellenségeinknek a Krisztus parancsa szerint; ezen reszket a mi szívünknek öröme, ezen búslakodik a mi lelkünknek bánata; ezen ujjong a lelkesedés szent heve; ezen mennydörög, mint a száguldó vihar diadalszekere Illés próféta intő jóslata... ezen búcsúztatjuk el feleinket a sír szájánál, megalázkodva és mélységes bűnbánattal ismerve meg, hogy „csak por és hamú vagyunk...”

De „a magyar szó még nem magyar érzés“ s olvasunk mi, napjainkban kivált, annyi ákom-bákomot magyar nyelven, hogy majdnem megcsömörlünk tőle. Ám ez csak egygyel több ok arra, hogy szépséges magyar nyelvünket, amelyre édes Anyánk tanított valahol az erdélyi bércek között — az Aranyos hömpölygő hullámai mellett — annál inkább szeressük s annak szüzi tisztaságát a nagy városok rontó légkörétől megoltalmazni igyekezzünk.

A haza jól felfogott érdeke azonban azt kívánja, hogy a szó csak másodrangú szerepet töltsön be honfiúi ragaszkodásunk és bálványozó szeretetünk megmutatásában. Első — *a tett* legyen! Mert „csak a százezreknek egy célra törekvő

tette emelheti ki nemzetünket alacsony állásából“. Elég volt már a szónokló hazafiságból: most hadd jöjjön a tettek hazafisága!... Eke a barázdában, kalapács az üllön, toll az íróasztalon, mozdony a világot jelentő síneken, anyai kéz áldása az ifjú bajnokon, szerelmes csók a didergő rózsaszálon, kivont kard a kézben, — ökölcsapás a népek táncoltató asztalán és isteni megnyilatkozás a magyar égboltozaton: „In hoc signo vinces“ — ez a „Magyar Jövő“ sugárzó árnyképe a mesterséges határokon... Ezeket nem az Isten alkotta: tehát önmaguktól össze fognak omlani. Csak idő kérdése... Én úgy érzem, s ezt nálamnál nagyobb ember is megmondotta már száz évvel ezelőtt: „Egyedül magunkban van a feltámadás, ne felejtsük ezt soha.“ — És ne felejtsük el azt se, amit a nagy mesemondó mond a Janicsárok Végnapjai c. regényében: „*Félhold nemzetei: Vagy újjászületni, vagy meghalni immár!*“

Tertium non datur.

Mit tehetünk a Nemzeti Egység megteremtése érdekében?*

A protestáns szellem hivatása a magyar nemzet körében: ez a fő cím, amely alatt ez az előadássorozat immár a vége felé jár. Megtisztelve érzem magamat, hogy az Országos Bethlen Gábor Szövetség elnökségének felszólítása folytán abban én is részt vehetek. Örömmre szolgál, hogy éppen a mai téma jutott nekem; hiszen amióta az eszemet tudom, ilyen irányban gondolkoztam mindig s lelkipásztori hivatásom terén is eleitől fogva olyan szellemben igyekeztem munkálkodni, amely nemcsak a Türelmi Rendeletnek kedvez, hanem a krisztusi szeretet lelkétől áthatva, teremti meg köztünk a mindnyájunk által annyira óhajtott harmóniát, a spirituális egységet a békesség kötelékében.

Ez a gondolat vezérel most is. Ez a szellem üli diadalát most itt, ebben a testvéri gyülekezetben — 51 évvel ma is élő püspökünknek. *Ferencz József*nek Kecskeméten, a Protestáns Egyletben, tartott felolvasása után. Sok minden történt ezalatt a félszáz esztendő alatt, amire nem szívesen emlékezünk vissza; de vannak örvendetes momentumok is, amelyek arra ösztökélnek, hogy a bennök rejlő értéket megragadjuk s követendő példa gyanánt odaállítsuk a jövő nemzedék elé. Ezek közül csak egy párat említek fel. Első sorban említem a báró Baldácsy Antal-féle alapítványt, amelyet a katolikus főúr a protestáns egyházak anyagi és erkölcsi támogatására rendelt s amelynek áldásaiban mind a 11 egyházkerület egyformán részesedik. Nem a pénz itt a fődolog, hanem az egység és testvériesség nagy elve, amelyet a Reformáció egyházainak első sorban szem előtt kell

* Az Országos Bethlen Gábor Szövetség sorozatos előadásai kapcsán: 1927. április 6.

tartaniok, hogyha részt akarnak venni abban a mentő munkában, amelynek célja végeredményében a Nemzeti Egység intézményes biztosítása. A két irányelv között lehetetlen észre nem venni a szoros logikai, mondhatnám ok és okozat-szerű kapcsolatot; hiszen addig hiába is beszélünk nemzeti egységről, amíg miközöttünk a házi oltár és a házi tűzhely mellett nincs meg a föltétlen és csorbítatlan protestáns egység, amelyre lehet építeni, amely megáll önmagában is, mint a tenger háborgása közben nyugodtan és méltóságteljesen az égbenyúló sziklaszál: ha úgy tetszik, a szabadság-szobor a mennyország kikötőjében.

De ne ragadtassuk el magunkat a hasonlat költői ingere által. Maradjunk csak a tárgynál. Állapítsuk meg, hogy a rendkívüli, isteni jótétemény számba menő, nagy Alapítvány nem hozta meg teljes mértékben azt az erkölcsi kamatot, amit pedig a jubiláns alapító megdicsőült emléke joggal elvárhatott volna tőlünk, akik az ő örökébe léptünk s akik felelősek vagyunk vele szemben nem csupán a hűséges gazdasági kezelés s a pontos számadás erejéig, hanem mindezekről eltekintve és elvonatkoztatva, felelősek vagyunk a benne rejlő intenciókért is, amelyek nem testiek, hanem a belátó, megértő és szerető léleknek magvai és gyümölcsei. Egyik ilyen rejtett magva ennek a fejedelmi alapítványnak az lett volna, hogy a protestáns püspökök évről-évre hol egyik, hol másik aulában, akarám mondani: parochián gyültek volna egybe, megbeszélendő a mindhárom egyházat egyaránt érdeklő közös ügyeket, hogy azután az ország tanácsában egyöntetű program alapján léphessenek föl s odahaza is, ki-ki a maga kerületében, paralell vonalban haladva adja ki a jelszót, amelynek mindenki engedelmeskedik, ha előre tudja, hogy a kontroverz kérdések kizárásával egyedül a közjólét, Isten országának földi birodalma lebeg lelki szemeink előtt.

Ilyen tanácskozás csak egy volt Miskolcon, néhai *Kún Bertalan* püspök házánál 1877-ben. Az első és az utolsó. Mert az évi rendes közgyűlések után tartott társasvacsorák ezt a vezérkari értekezletet alig pótolhatták; s a későbbi egyházpolitikai törvények hatása alatt létrejött közös protestáns bizottság már más nyomokon indult el s megvan

az a szépséghibája, hogy az unitárius testvéreket a maga érdek- és munkakörébe nem vonta be. S így megtörtént és megtörténik az az anomália — amit nem panaszképpen, de sajnálattal hozok fel — hogy itt, ebben a teremben is, amíg a Baldácsy-közgyűlésen elosztják a kerületeknek egyenlő mértékben kontemplált és kiutalt évi járandóságot, addig jó testvérek vagyunk; de amikor többnyire közvetlenül utána a közös Protestáns Bizottság tanácskozik, az unitárius testvéreknek szégyenszemre el kell távozniok. Pedig, ha kevesen vagyunk is, ha szegények vagyunk is, az a vigasztalásunk mindig megvolt és mindig meglesz, hogy a célt az eszközökkel nem tévesztjük össze s tudjuk jól, hogy talán nélkülünk is vígan tovább forogna a világ kereke; de ha már itt vagyunk — s ennek így kellett lennie — osztályrészünk mellett, amelyet a közjavakból élvezni Isten után szerencsénk van, kérjük a munka dicsőséges terhét, kérjük az erkölcsi felelősségnek azt a mértékét, amely jobbra-balra kötelez, s a magunk részéről ajánljuk a fiúságnak lelkét, mely által kiáltjuk: „*Abba — azaz szerelmes Atya! ...*“

Ennek az édes Atyának vagyunk gyermekei mi is, akik az isteni teremtés és világkormányzás titkaiba tekintve, boldog örömmel látjuk, hogy az Ő örök terve mindenütt *ó-ból* hoz elő *újat* s addig nem pihen, amíg ezt a mi megviselt világunkat újjá nem teremti a világosság és a szeretet jegyében. A teremtmények beláthatatlan változataiban, azokban is, amelyek már kihalófélben vannak, azokban is, amelyek még ezután fognak megszületni, mindenütt ott van a művészi kézjegy, amelyből az örök Alkotóra ismerünk. Látjátok ebből, láthatja mindenki, akinek szeme van a látásra, hogy ami a világon, a tárgyakban és a személyekben, az idők forgásában és az események törvényszerű lezajlásában különféle és ellentétes — *a bellum omnium contra omnes* — Őbenne egy és ugyanaz. Akármilyen ádáz dühvel tombol is a harc az Ő trónja körül, veszélyeztetve olykor az Ő isteni tekintélyét és méltóságát, azért mégis csak Ő az, aki a tülekedés elmúltával a kötendő béke okmányaira ráüti a boldogító pecsétet, amelyen megnyugszik, megnyugszik alázattal és engedelmisséggel győző

és legyőzött egyaránt. Halljátok, hallhatja ebből és megértheti mindenki, akinek füle van a hallásra, hogy a kijelentés is csak ABC-vel kezdődhetik s ezekből az egyszerű és kezdetleges alaphangokból kiindulva, fokról-fokra és nyomról-nyomra gazdagodva, tisztulva és nemesedve lehet egy későbbi korszak gyermekei számára az Élet könyvének egy-egy fejezete, amelyhez angyali karok szolgáltatják a kísérő zenét; átvezetve és bebocsátva bennünket a világok érintkező pontjain keresztül az Úrnak közvetlen közelébe.

Aki így látja és az üdvösség bizonyos előérzetével reméli és várja az Istent magát, s aki így hallja és így értelmezi az isteni szózatnak a világ lármái fölé diadalmasan szárnyaló szimfóniáját, az nem fog megütközni azon, hogy az ég arculata nem mindig olyan tiszta, mint az anyai szeretet; hogy olykor-olykor felhőkbe burkolózik s mord képében mostoha sorsot hord a mi számunkra s megfagyasztja a mosolyt a gyermek ajakán is. A Teremtőnek ezzel is megvannak a maga céljai: mert — *lux in tenebris* — a sötétségben csak annál inkább áttetszik, majd átragyog és sugárkévekben tündököl az Ő igaz világossága, az atyai és anyai Arc, amelyen folt és szeplő nincsen.

Ilyen emelkedett szempontból tekintve magunkat, sorsunkat és életünket, keresztény anyaszentegyházunk és magyar hazánk sorsát és életét, — be kell látnunk, hogy bármennyire kívánatos az előttünk lebegő szent cél: a nemzeti egység, ezt alkú és egyezkedés árán el nem érhetjük. Rendezett jogviszonyok és polgári kötelességérzet itt és amott segíthetnek rajtunk a méltányosság határai között s lebecsülném az ezekben rejlő erkölcsi tartalmat, hogyha szerepüket a *regeneratio* nagy munkájában kétségbe vonnám; de a sarjnak a csirából kell kiindulnia; a fa daliás törzsének, a szépségbe boruló virág- és lombkoronának a gyökérből kell táplálkoznia: a hitnek — hallásból, Isten ígéjének olvasásából és megtartásából kell életadó erővé, megváltó igazsággá nemesülnie.

A hit egyeduralma a legtisztább és legszabadabb monarchikus berendezés, amely csodákat mívelt a múltban; még mindig elég erős és elég független arra, hogy pozíció-

ját a világ szemében is megtartsa, határait az illetéktelen betörésektől gondosan megőrizze s élő példákban szemléltesse a közönyében kételkedő, de csoportosuló hajlamainál fogva még mindig bámészkodó publikum előtt, hogy az ő táborába tartozókat nem a vak fegyelem, nem is a jutalom reménye, hanem láthatatlan szálak fűzik össze az összes országok lakóival, az élők seregével és a megdicsőült lelkek birodalmával...

Ma bocsátanak le a sírba egy olyan testvért,* aki az egyformaság külseje alatt kebelében egyetemes emberi szívet hordozott s geometriai arányokban növekedett, a szemünk láttára, testben és lélekben, amint folyton-folyvást közeledett az Egység örök kútfejéhez, az élő Istenhez. A szó itt — elnémul. A dogma tanácstalanul áll meg a küszöb előtt, amelyre ez a szó van oda lehelve: Örökkévalóság. Itt már csak imádkozni és örvendezni lehet, hogy az ígéret betelt, a megváltás műve befejeződött s a conciliumok sötét átkai meg nem fogantak.

Ő maga egy munkás, színes, hasznos, szép és istenes életnek áldozatos követője, a legmeggyőzőbb argumentum amellet, hogy a mának és a holnapnak tervezgetései miként olvadhatnak belé egy nagy egységbe, az isteni öntudat öncélú remekébe, ahol — *l'art pour l'art* — az élet művésze. Az bizonyjal neki fog igazat adni, neki, aki a tengert nem akarta a tenyerével kimeríteni, hanem inkább elmerült annak végtelenségében... Ilyen főpapnak én is szívesen lennék a hallgatója — hiszen, meghalt bár, még mindig szól, beszél s ajánlja testvéri kalauzolását a magasságok felé... Ilyen bűvással én is szívesen leszálnék az emberi szív fenekére, hogy ott együttesen kutassuk Istennek mélységeit. Biztos vagyok benne, hogy okos tapasztalattal, a lélek szemeivel ki fogjuk kerülni a sekélyes zátonyokat, amiken élet és tenyészet nincsen: csak saját maguknak megkövesedett romjai.

Amit mi keresünk, az hát nem kívülről reánk erőszakolt mesterséges egyformaság, amelyből elköltözött a lélek,

* Prohászka Ottokár.

hanem az emberi szív örök vágyaiból sarjadzó egység, amely nőttön-nő s végül is Ahhoz tér, Abban találja fel önmagát, aki *mindenekben — minden . . .* Ebben van — úgy vélem — a magyarázata annak a jézusi mondásnak is, amelyet az idők során különféle módon értelmeztek s amely így hangzik: „Én és az Atya egy vagyunk!” Egység, igenis, egység, amely tartalmaz, átérzett, átélt, átszenvedett lelki egység, amelynek szellemi élvezete és mennyei dicsősége egyetlen igaz hívő előtt sincsen elzárva; hiszen Krisztus maga sem kirekesztő és önmagába zárkózó, hanem elmélyedő és önmagába foglaló istenes Élet!

Ezt a lelki egységet gyönyörűen példázza Pál apostol, amikor az újonnan alakult Keresztény Anyaszentegyházat a Krisztus testének mondja, amelynek egyenkint mi is tagjai vagyunk. Ez az organizmus csak akkor egészséges, csak akkor végezhet életfenntartó munkát önmagában és akkor tölti be a Mester gondolata szerint e világon a maga nemes elhívását, hogyha abban minden egyes tag pontosan végzi a maga teendőjét, egyik a másra nem irigykedik, egyik a másikat le nem becsüli, egyik a másiknak tisztessége és dicsősége után nem áhítozik . . . Ép test — ép lélek: mintha csak a *Stoa* szentjeinek gyakorlati bölcsessége csendülne meg ezekben a szavakban is!

Háborgó, beteg testben elsatnyul a lélek is. Egészséges, jól fegyelmezett, kitartó testben újabb lendületet, sasszárnyakat kap a lélek. Ennek erejével emelkedik Istenhez. Ennek hatalmánál fogva hajol le üdvének vagy kárhozatának osztályostársaihoz, az emberekhez, akiknek az ilyen hősiek lelkekben van minden reménysége.

Ami e szerint igaz az egyes emberről, igaz a családról, az emberi társadalomról, a hazáról és az anyaszentegyházról egyaránt. Azért jár-kelel ma közöttünk annyi boldogtalan ember, mert önhibájából, vagy a körülmények kedvezőtlen alakulása folytán — a nagy világégés poklában — elveszítette lelki egyensúlyát, amit a csömörlésig hajszolt gyönyör aligha fog helyrebillenteni. Azért van annyi háborán élő házasság és annyi válóper, mert a külső frigykötés mellett sok esetben hiányzik a tökéletesség kötele: a sze-

retet, amely a különböző emlékön növekedett, különböző tradíciók nyomdokaiba lépkedő feleket boldog és boldogító lelki egységbe forrasztaná össze. S ahol beteg a család, ott beteg a társadalom is. Hiába hallgatja Beethovent, ha az ihlet mennyei szférájából lerángatja a közönséges mindennapi élet ezer gondja, a kétség, a bizonytalanság és az örökös elégedetlenség, amely pazar módon termeli az élet boldogságának útonállóit... Külön célok, külön érdekek, kotteriák, osztályok, pártok és felekezetek szörnyűséges díszharmóniája: ki tud itt eligazodni? Ki tudja megadni az egészséges alaphangot, amelyre a megnyugtató akkordokat lehetne fölépíteni? Ki tudja megpróbálni a lehetlent, hogy önnönmagán fölülemelkedjék? — Senki... Soha senki az Úr Jézus Krisztuson kívül, aki valaha megjósolta s ma is mondja fülünk hallatára: „Valamely ház önmagában meghasonlik, elpusztul az.“

Úgyde, mit csináltak hát az egyházak, a filozófiák, a tudományos rendszerek s az ezeknek uszályaiba fogózkodó szerencsétlen jóléti intézmények, hogy a saját kárunkon okulva se tudtak mindezideig ezen az igazi eredendő bűnön, amely kivált a mi szegényes magyar világunkon időnként annyira elhatalmasodott, valami úton-módon erőt venni, diadalmaskodni?... Mindjárt megmondom, hogy mit csináltak... Vitatkoztak, versengtek, világi hatalom vesszőparipáján lovagoltak, eleven máglyák tűzénél énekeltek a Tedeumot, kőből hatalmas templomokat építettek, telve a művészet ragyogó kincseivel, ahelyett, hogy a koldusnak a kebelében lakozó Szentléleknek templomát igyekeztek volna megmutatni — Jézus szavaival szólva: „Istennek országa tibennetek vagyon.“ — A filozófiák üres okoskodással, vagy pedig önámítással akartak fölfedezni olyan igazságokat, amelyek a dolog lényegét alkotják s kimerültek az egymás között vitatkozó és hadakozó elméletek taposó malmán, otthagya az emberi lelket az *Ignorabimus* sötét kapuja előtt, amelyen túl egy feneketlen örvény táng, amely hitet, üdvöt és életet elnyeléssel fenyeget. És a tudomány...! Nos hát, a tudománnyal meg lehetünk elégedve, mert a modern kor színvonalán áll; de még mindig csak a kevesek, a kiválasztottak sajátja, akik oraculum-

szerű kijelentéseikkel sok megoldatlan rejtélyt takarnak el a tudományszomjas ifjú elől, aki a kétszerkettő birtokában olykor már azt hiszi, hogy meghódította a világot és kimerítette a végtelent.

Ecclesia militans! — a te Jézusod nem ilyen fegyverekkel harcolt. Ő oda tartotta a másik orcáját is; nemcsak szóval mondta: oda is tartotta... Bölcsesség tüköre! — jó lesz visszatérned és hozzá igazodnod Socrateshez, aki ugyan módszeresen beismerte, hogy semmit se tud, de azért egy nagy lélek martiriumában bejárta a halhatatlanság útait... Tudomány tárháza! — Oltsd el vakító reflektoraidat és gyűjtsd meg a cella mécsvilágát, amelynek derengő fénye mellett — úgylehet — többet, jobbat, szebbet és igazabbat fogsz látni önmagadból és környezetedből, mint a londoni vásár nyegléi között. A te tiszted nem a tudás egésze; itt-ott egy apró részlet, amit nagysokára botorkázás közben megismerünk s vár a phalanster unott egyformasága: a vegykonyhának szürke koloniája.

Egy percre se szeretném, hogyha kedves Hallgatóim azt hinnék felőlem, hogy én akár az egyháznak (ex offo), akár a filozófiának, akár a tudománynak ellensége volnék, vagy hogy számbavehető, nyilvántartott eredményeit kicsinyelném. Távol áll tőlem minden ilyen okvetetlenkedő magatartás. Nem is én mondom ezeket a súlyos igazságokat, hanem egy beteg világnak a lelke, amely a hozzá közeledő gyógyítóhoz így szól: „Orvos, gyógyítsd meg magadat!”

A mi Mohácsba és Trianonba oltott bús-beteg világunk, fokozva az önvád marcangoló érzetével, súgja fülünkbe ezeket a szavakat. S addig nincs és nem lehet nyugalombent a lelkek mélyén és béke kint a határokon, amíg „ész, erő és oly szent akarat hiába sorvadoznak ott egy átoksúly alatt“... A nemzeti megújulás vágya ott van minden igaz magyar kebelében. Ki óhajtana inkább újból ép, erős, egészséges, tiszta és nemes lenni, mint a beteg, akit a nyavalya oda szögezett ágya deszkájához, aki el van zárva a nyílt, szabad égbolt és a hímporral telített, napsugaras levegő élvezetétől? Hogyha a maga lábán ki nem mehet, nyis-

suk ki legalább az ablakot, hogy azon beáradjon az éltető, áldó napvilág, elpusztítva a kórokozó csirákat s átalakítva a betegséget magát a föltámadás, a resurrectió bámulatos eszközévé. A láznak tisztító tüze talán elérte már nálunk a tetőpontot. Most kulminál a nagy összeomlás után, a kilencedik esztendőben, amely kiinduló pontja lehet hazánk és nemzetünk életében nem csupán egy értékes politikai orientációnak, hanem a lelki feszültség és önmagunkba zárkózottság megszűntével az anyagi, a szellemi és erkölcsi értékek igazi megbecsülésének és a nemzeti konsolidáció, a „*Nemzeti Egység*“ megteremtésének.

Erre a fönséges célra, erre az óriási föladatra s a velejáró szent kötelességekre hívjuk föl ez alkalommal a hozánk közel álló, velünk együtt érző protestáns társadalom figyelmét. Lelkem mélyén meg vagyok győződve arról, hogy igénytelen szavam nem leszen pusztában kiáltó szózat, mert amit én kívánok, amire én kint és bent mindenkit figyelmeztetek, ugyanazt kívánja, sőt követeli a körülötünk rohanó élet árja és mindnyájunknak igazi létérdeke. Azt t. i., hogy értsük meg egymást s fátyolt vetve a mulakra, igyekezzünk legyőzni és lefegyverezni a felekezeti féltékenységet és a pártpolitikai előítéletet, és az ezekre pazarolt energiát helyes mederbe szorítva, beállítani a nemzeti közjólét, haladás és béke szolgálatába.

Nem okvetlenül szükséges külföldi példák után indulnunk; de azért nem lesz talán érdektelen reá mutatnom azokra az egységesítő mozgalmakra, amelyekkel legalább egyes distingvált képviselőink útján a külföldön állandó kapcsolatot tartunk fönn... „*Hit és Szolgálat*“ (Faith and Order) c. alatt a krisztusi lelkületű vezéremberek arra törekednek, hogy a kereszténység szabad csapatait egy egységes táborba tömörítsék, amely — egységes hitvallás, egységes liturgia és lehetőleg egységes egyházkormányzati elv alapján vegye föl a harcot — Isten békéje érdekében — az egyház külső és belső ellenségeivel szemben. Akik ennek a mozgalomnak Genfben és egyebütt, a szellemi központokban tartott méltóságteljes tanácskozásain személyesen részt vehettek, tanúságot tesznek a tárgyalások emelkedett szelleme, az azokon uralkodó testvérbarátság s ezzel együtt

a Krisztus egyházának dicsőséges jövőjébe vetett diadalmas hit mellett.

Közelebbről ismerjük az egyházak világszövetségét (World Alliance) s annak munkásságát az általános béke érdekében. Ennek tanácskozásaiban itthon és a külföldön nem egyszer volt alkalmunk részt venni. Egyik ilyen konferenciáról (Stockholm) éppen ennek az előadás-sorozatnak a keretében is hallottunk egy igen érdekes beszámolót. Mind a mellett, hogy kivált az utódállamok képviselői között még mindig megvan — a világháború után — ezeknek az atmoszférájában a nemzeti érzékenység, mégis a lelki dispoziciók a legjobb irányba mutatnak, mert a Nyugat protestáns vezetőivel sikerült összehoznunk a Kelet orthodox egyházfejedelmeit. És ez már egymagában is szép eredmény. Itt, ezen a ponton, csak sajnálni lehet, hogy a római egyház álláspontja ezzel az üdvös mozgalommal szemben még mindig a régi tartózkodó, egyeduralmi magatartás; pedig ahol a világbéke ügyéről van szó, ott a világ katólikusainak is meg kellene találniok a modus vivendit, legalább világi vezérférfiainak közreműködése által. Ezzel Róma mitse veszítene. Sőt kilépve e ponton a „splendid isolation“ szerepéből, mérhetetlen szolgálatot tehetne a Béke ügyének s megmenthetné saját híveinek millióit is egy újabb világháború Molochjától.

Ilyen s hasonló nemzetközi társulatoktól a bátor kezdeményezés jogát és érdemét elvitatni nem lehet. S bár a kitűzött irányban teendő lépések még mindig csak a tapogatózás jellegével bírnak, el kell ismernünk, hogy az ideális lelkiület kialakításában, a programm kitűzésében és annak az idők során leendő megvalósításában a közös szent ügynek jó szolgálatot tettek.

Nem szükséges kópiát vennünk róluk, mert úgyis tudjuk, hogy minden nemzetnek a saját lelkéből kell kitermelnie azokat az életadó, mélységes principiumokat, amelyek az újjászületés nagy művét előmozdítják és állandósítják nemzedékről nemzedékre. „Szükség néktek újonnan születnetek“ — mondja Jézus a fínomkodó, érdeklődő farizeusnak. És mondja nekünk is ma, ebben a testvéri szent gyülekezetben. Mert ehhez az újjászületéshez fűződik a

büneiből megváltandó világnak összes reménysége. Ezt pedig nem igen tartja meg számunkra más, mint a magunk és mások nevelése, ami nálunk egészen napjainkig elhanyagolt terület volt. Amilyen a gyermek, olyan a férfi; s bár mindenikünk igyekszik rendről-rendre elhagyni a gyermekhez illendő dolgokat, a gyermekkorban nyert benyomások elkísérnek bennünket a sírig s megszabják mindörökre emberi jellemünk alapvonásait. Hálás talaj a gyermeki lélek: ültessünk beléje túske és bozót helyett virágot, nemes növényt, amely gazdagítja és bőventermővé teszi a nemzeti élet kertjét. „*A világ az Isten kertje*“ — mondja Petőfi. Gyom s virág van benne éppen elég; de rajtunk, szülőkön, tanítókon és lelkipásztorokon fordul meg, hogy a gyomot kiirtva, színes, illatos, szép virágok nyiljanak mindenfelé, a haza javára és Isten dicsőségére. Színes, illatos, szép virágai az Istenben gyökeredző diadalmas hitnek, ami erkölcsi életünknek is egyetlen létalapja. Ahol ez a kettő, mint virág és gyümölcs egymást kiegészítik, ott a lelkiismeretben rend és nyugalom van, ott tiszta és derűs a háztájéka, ott megelégedés honol a szívekben, a kevés — megsztva — megsokasodik: szóval, megisméltődnek az evangéliumi csodák, mintha Krisztus Urunk ismét a földön járna, mindenekkel jól tevén.

De hiszen kétséget nem szenved, hogy Ő jár közöttünk az ő vigasztaló és bátorító lelkének erejével; mert ha nem így volna, már régen föladtuk volna az egyenetlen küzdelmet, beletörődve a dolgok kényszerű állapotába, amelyen mi a magunk erején már úgyse változtathatunk. Itt jár közöttünk és a nemesebb lelkekben megcsendül az ő hangja: „Bízzatok, én meggyőztem a világot.“ S ennek a világfölötti diadalnak előérzetében int, buzdít ma is minket itt, ebben a testvéri szent gyülekezetben: „Fiacskáim, szeressétek egymást“... „Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek“... S biztosak lehetünk afelől, hogy ahol ez a krisztusi jelige nem csupán csengő érc és pengő cimbalom, hanem élő valóság, a lélek gyümölcsöző hitvallása a komor, szürke hétköznapiok jótetteiben, embries bánásmódban, még az állatokkal szemben is mutatkozó szelíd és könyörületes érzésben, ott a nemzeti egység arany-

szálait szövök egybe az egymást testvéries jóindulattal az önfeláldozásig szerető szívek: s a párkák ezt az aranyfonalat el nem vághatják, mert az bele van idegezve a történelem szövőszékének isteni remekébe, amelynek a neve *Emberiség*.

Isten után — ezt a nevet is nagy betűvel óhajtom írni, hogy ezzel is dokumentáljam az ember örök méltóságába vetett rendületlen hitünket... Szeretem az Istent, mert Ő teremtett engemet. És szeretem az embert, mert ő velem együtt az örök Alkotónak a gyermeke. Ha egyéb nem, ez a szent viszony, amely köztünk és az Isten között fennáll mindörökkre s a Krisztusban nyert a legszebb öntudatos kifejezést, kötelezhetne mindnyájunkat arra, hogy mintegy nagy családnak tagjai szeretetben éljünk egymással s ne engedjük, hogy akár faji, akár felekezeti jelszavakkal mi-közénk mesterséges válaszfalakat emeljenek az emberek.

„Milyen szép és jó az atyafiaknak békességben való együttlakozásuk!” — mondja a zsoltáríró. Hát ő, az Isten embere, ezt bizonyára nem elméletnek szánta, hanem addig buzgólkodott, amíg a gyakorlati életben, meleg szívvel és alázatos lélekkel, meg is valósította. A valóságnak boldog és boldogító élvezete adta ajkaira ezeket a nemesveretű szavakat, hogy a századok mesgyéjén állva, mi is átvegyük a benne megdicsőült isteni hangulatot s azt a magunk körében is nemzedékről nemzedékre átszarmaztatni igyekezzünk.

Hitelődeinktől reánk maradt a protestáns szellem elkötelező, szent öröksége. A mi protestációnk nem egyszerű tiltakozás, hanem sokkal inkább — vallástétel a megismert Igazság mellett. Mi azt a szabad vizsgálódás és a lelkiismeret jogán továbbra is sértetlenül kívánjuk megőrizni, tiszteletben tartva egyúttal az ősi Anyaszentegyház minden megnyilatkozását, amely magyar fajunkat első nagy királyunk uralkodása alatt a nyugati civilizációhoz csatolta. Mi nem bántunk senkit: minket se bántson senki se. S ha van reá mód, és itt-ott kedvező alkalom kínálkozik, a lelketlen szóviták lezajlása után abban versenyezzünk egymással, hogy ki tud többet tenni a magyar nemzet fájó sebeinek meg-

gyógyítására; ki tud áldozatosan, szépen nagyobb missziót kifejtteni a nemzet igazának elismertetésére itt bent a hazában és kint az idegen népek szövetségében? Ki tud még lemondások árán is közelebb férközni a nemzet élő lelkiismeretéhez, ébrentartva az igazságos Isten ítéletébe vetett szent hitet?

Bizony, csak akarni kell. S íme, mindjárt elég mód és alkalom nyílik a közös mezőn a nemzeti munkaterv megvalósítására.

Nem a Bábel tornya építéséhez, hanem éppen a torony-nak a ledöntéséhez hívlak meg titeket, kedves Testvéreim! Elég soká tartott már, hogy egy-azon nemzet fiai nem értették meg egymást. Ha valaki vizet kért, mi követ vittünk: és megfordítva; s így a magyar Sionnak az Isten dicsőségére szánt épületéből az idők során Bábel tornya lett s az is jobbadán csak romjaiban áll. — Nosza, munkára fel! Hordjuk szét a romokat s a romok helyén élő kövekből építsük föl a Krisztus anyaszentegyházát, magunkat is, hitünket és munkánkat, imádságunkat és szeretetünket beleépítve annak dicsőséges épületébe.

Ennek az anyai háznak kebelünkben őrzött modellje legyen minden egyes házi tűzhely, ahol békén megférnek egymás mellett Istennek cselédei, eltávoztatva minden haragot és kárhoztatást, s csirájában elfojtva minden szeretetlenséget. S ebben a papok és lelkipásztorok, mint a gyülekezetek őrállói, járjanak elől jó példával!

Akkor könnyű dolga lesz az iskolának, mert amit az egyik épít, a másik nem fogja lerontani; sőt egymást istápolva és megbecsülve, előkészítenek az Élet iskolája számára egy olyan nemzedéket, amely szüzi orcájának hamvát önmagában bírja s amelynél a nemzeti becsület kérdése egy az örökkévaló lélek üdvösségével.

Ilyen mélyreható változás nélkül — *a capite et in membris* — az a felszínes műveltség, amelyet a modern kor nyújt léha gyermekeinek, keveset, vagy semmit sem ér... A tiszta ész bírálata termelhet — logikát; de aligha termel boldog életet. Pedig nekünk, magyar protestánsoknak és általában a kereszténység egyetemének ilyen igazán boldog

életre van szükségünk, hogy annak örök forrásából táplálkozva, erőt meríthessünk az összes lelki tényezők koncentrikus egybeolvadásával a Nemzeti Egység megteremtésére.

„Nemzeti Egység“ — a mai megcsonkított Magyarországon: előfeltétele előbb-utóbb annak a nagyobb morális egységnek, amely a mai mesterséges határokon túl szenvedő magyar testvéreinket is, áldott szent hitben és élő reményességben, idecsatolja mihozzánk — a Magyar Szent Korona tagjai közé.

Ebben van letéve örökidőkre szóló szent zsolozsmánk: a Húsvét ígérete!